

Motion till riksdagen 2018/19:128

av **Birger Lahti m.fl. (V)**

Förbud mot brytning av alunskiffer

1 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att minerallagen bör ändras så att ett nationellt förbud mot brytning av alunskiffer införs och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett förbud mot frackning i syfte att bryta fossila bränslen snarast bör inrättas och tillkännager detta för regeringen.

2 Vikten av en långsiktig gruvnäring

Gruvindustrin är en strategiskt viktig näring för Sverige. Inte minst i regioner som tidigare drabbats av hög arbetslöshet och utflyttning. En modernisering av det svenska samhället, där vi möter de miljö- och klimatutmaningar vi står inför, måste innebära att även gruvnäringen utvecklas i samklang med övriga delar av samhället.

Behovet av att ställa om till ett hållbart samhälle kommer att kräva nya ämnen och material. Sverige har med sin gruvindustri goda chanser att gå före i den utvecklingen, inte minst vad gäller ny teknik för energilagring. Samtidigt har gruvbrytning en mycket stor påverkan på miljö och omgivande samhällen. Det innebär att samhällsnyttan även måste omfatta klimat- och miljöåtgärder för att minska miljöskadlig påverkan på omgivningen.

Den svenska gruvnäringen har i en internationell jämförelse låga utsläpp. Det är dock angeläget att de fortsatt minskar i snabb takt. En ökad gruvbrytning får inte heller minska våra ansträngningar för att skapa ett mer resurssnålt samhälle. För att nå klimatmålen måste de flesta av de globalt sett kända fyndigheterna av fossila bränslen stanna i marken.

2.1 Stora risker med brytning i alunskiffer

Ett särskilt känsligt område är brytning i alunskiffer. Alunskiffer är en bergart som återfinns i stora delar av Sverige – i Skåne, Västergötland, Östergötland, Närke och Öland, men även i fjällkedjan och södra Östersjön. Alunskiffer innehåller en hög halt av

organiskt material och ett antal ämnen och metaller som betraktas som särskilt nödvändiga för samhället, s.k. koncessionsmineraler, såsom molybden och nickel. Även viss möjlighet till utvinning av skiffergas kan göra marken intressant för exploatering. Dessutom skapar det ökade behovet av elektrifiering av bl.a. transportsektorn och industrin ett nytt intresse för metaller som kan användas för tillverkning av flödesbatterier, t.ex. vanadin.

Samtidigt medför brytning i alunskiffer stora miljörisiker. Bl.a. kan tungmetaller och radioaktiva ämnen frigöras vilket utgör ett allvarligt hot mot både grund- och ytvatten. Ett stort antal kommuner och flertalet miljöorganisationer har under lång tid varnat för brytning i just alunskiffer. Ett återkommande exempel på vad en storskalig brytning kan medföra är den finska nickelgruvan Talvivaara – en av landets värsta miljökatastrofer genom tiderna.

Talvivaara var aktiv mellan åren 2008 och 2016. Driften var planerad att pågå betydligt längre, men p.g.a. omfattande miljöskador och ekonomiska problem tvingades man stänga i förtid. Genom att utvinna uran som biprodukt utgjorde Talvivaara under sin livstid dessutom i praktiken Europas största urangruva. Exploateringen medförde dock enorma skador på omgivningen. Stora läckage från en s.k. gipssedimentbassäng ledde 2012 till att stora mängder tungmetaller och giftiga ämnen spreds i både vattendrag och mark. Skadorna sträcker sig långt utanför gruvområdet.

Riskerna med brytning i alunskiffer är stora oavsett vilka naturresurser man utvinner: nickel, zink, uran, skiffergas eller andra tillgångar. Alunskiffer är dessutom en kalkrik bergart vilket gör att den ofta återfinns i områden med särskilt bördig jordbruksmark. Tillgången på just jordbruksmark är en viktig komponent för svensk livsmedelsförsörjning, inte minst med tanke på behovet av en ökad självförsörjningsgrad. Sommarens torka gör också behovet av att värna både grund- och ytvattentillgångar särskilt tydligt. Med tanke på de överhängande riskerna vad gäller läckage och föroreningar i närområdet är det anmärkningsvärt att Bergsstaten beviljat provborrning efter naturgas i en så känslig omgivning som Vättern – ett Natura 2000-område och en sjö som i dag gör dricksvattentäkt för ca 280 000 personer.

Ett flertal kommuner som berörs av en eventuell brytning har gått samman och krävt möjlighet till ett kommunalt veto mot all typ av brytning i alunskiffer. Vi menar dock att detta är en angelägenhet för hela landet och vill därför se en lagstiftning som sätter stopp för sådan brytning oavsett var i Sverige man befinner sig. Därför bör minerallagen ändras så att ett nationellt förbud mot brytning i alunskiffer införs. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

2.2 Ett svenskt förbud mot fracking

Skiffergas består av metan och är en typ av naturgas som återfinns i berggrund som består av skiffer. I många länder utvinns skiffergas ur alunskiffer med hjälp av hydraulisk spräckning, s.k. fracking. Det är en mycket miljöskadlig metod där man med hjälp av kemikalier skapar sprickor i marken och delar av berggrunden sprängs sönder med riskabla utsläpp som följd. Utvinningen kräver också stora mängder vatten. Skiffergas är dessutom ett fossilt energislag som i sig medför påfrestande växthusutsläpp.

Protesterna mot fracking är omfattande, inte minst i USA där metoden är utbredd. Men även här i Europa har människor protesterat mot företagets rovdrift. Flera EU-länder har redan infört förbud mot fracking, däribland Frankrike och Tyskland. Också

Europaparlamentet har tagit ställning mot fracking när man 2015 röstade för ett moratorium till dess att metoden bevisats vara säker för miljö, medborgare och arbetare.

Sveriges geologiska undersökning (SGU) konstaterar i sin rapport Skiffergas och biogen gas i alunskiffern i Sverige, förekomst och geologiska förutsättningar – en översikt (2014:19) att förutsättningarna för att utvinna skiffergas i Sverige är mycket begränsade. Även om alunskiffer förekommer i olika delar av landet uppnår den inte den kvalitet som krävs för att det ska vara möjligt att utvinna varken termiskt bildad skiffergas eller biogen gas i någon högre utsträckning. Vänsterpartiet menar emellertid att lagstiftningen ska omfatta alla eventualiteter. Vid ett ökat intresse för skiffergas är det möjligt att även svenska tillgångar kan komma i fråga för exploatering.

Det finns ett fåtal undantagsfall när fracking skulle kunna vara motiverat. T.ex. har LKAB testat en kemikaliefri variant av metoden i syfte att stabilisera och öka säkerheten i redan befintliga gruvor och den kan även användas för att underlätta vid borrning av brunnar. Detta bör naturligtvis utvärderas ur miljösynpunkt av oberoende instanser. Ett förbud mot fracking i syfte att bryta fossila bränslen bör dock snarast inrättas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Med tanke på CETA och andra framtida internationella handelsavtal där enskilda länders miljörestriktioner kan utgöra grund för stämning av multinationella företag är det särskilt viktigt att Sverige redan från början har en otvetydig lagstiftning som inte lämnar utrymme för några tolkningar. En lagstiftning i enlighet med ovanstående är därför angelägen.

2.3 Ett viktigt förbud mot att bryta uran

I Sverige återfinns fyndigheterna av uran förutom i urberget i just alunskiffer. Alunskiffer med höga halter av uran förekommer på vitt skilda platser i landet. Enligt Sveriges geologiska undersökning kan halterna av uran i denna alunskiffer ligga så högt som 50–400 gram per ton. Det ska jämföras med vanliga halter i uranrika graniter som ligger på 15–40 gram per ton.

Det var länge sedan det fanns någon aktiv brytning av uran i Sverige. Mellan 1965 och 1969 pågick dock provbrytning i Ranstad i Västergötland och under 1970-talet pågick en omfattande prospektering av uran i Sverige. Ser man till hela världens urantillgångar står Sverige för en mycket liten del – 0,2 procent. Men tittar man i stället på Europa blir bilden en annan. I dagsläget bedömer man att Sverige står för 27 procent av Europas urantillgångar. SGU slår i sin rapport Mineralmarknaden 2015, Tema: energimetaller (2016:2) fast att ”några av världens största tillgångar av uran finns i Sverige”. Det innebär att ett ökat intresse för uranbrytning i Europa även skulle kunna innebära ett större intresse för att exploatera svensk mark. Även om en brytning hittills inte betraktats som tillräckligt lönsam är det inte otroligt att världens förändrade energibehov kan komma att ändra på det. Den svenska minerallagen är dessutom exceptionellt förmånlig för gruv- och prospekteringsbolag, någonting som ytterligare kan öka intresset för exploatering på en internationell marknad.

Från och med den 1 augusti 2018 är det förbjudet att bryta uran i Sverige. Även möjligheterna till provbrytning stoppas. Företag kan inte längre söka undersökningstillstånd eller bearbetningskoncession för uranbrytning. Centralt är att förbudet även gäller för gruvverksamhet med utvinning av uran som biprodukt och återvinning av utvinningsavfall. Det är en viktig lagstiftning för att värna vårt klimat

och vår miljö som dessutom dömer ut kärnkraften till förmån för förnybara energislag. Vänsterpartiet värnar ett starkt förbud mot uranbrytning i Sverige.

2.4 En hållbar mineralpolitik

Den svenska minerallagen är exceptionellt förmånlig för gruv- och prospekteringsbolag men alltför lite hänsyn tas till dem som påverkas av verksamheten. Både de människor och den natur som påverkas av gruvindustrin måste ges en större vikt i processen, där miljöfrågorna behandlas grundligare och i ett tidigare skede än i dag. All verksamhet inom gruv- och mineralindustrin ska, som för annan industri, ske med största möjliga miljöhänsyn. En ökad andel av vinsterna från gruvnäringen ska också återföras till de regioner där de skapats.

Sverige är ett attraktivt land för mineralprospektörer. I Sverige är dock ersättningen till staten och fastighetsägare mycket liten i internationell jämförelse vid eventuell gruvdrift. Den uppgår till endast 2 promille av det beräknade värdet av de mineral som omfattas av koncessionen (dvs. av staten tilldelad rätt att bedriva verksamhet) och som har brutits. Sveriges gruvnäring har enligt statistik från Världsbanken lägst beskattning av samtliga gruvländer i världen. Den effektiva skattesatsen uppgår enligt statistiken till ca 28 procent. I ytterst få länder understiger skattesatsen 40 procent.

Vänsterpartiet menar att Sveriges mineralpolitik måste vila på andra premisser. Vi vill se en gruvnäring som utgår från ett långsiktigt perspektiv, där både social och ekologisk hållbarhet är grunden. För vidare läsning om Vänsterpartiets mineralpolitik, se vår motion En aktiv industripolitik (2016/17:1737).

Birger Lahti (V)

Lorena Delgado Varas (V)

Jens Holm (V)

Amineh Kakabaveh (V)

Elin Segerlind (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Yasmine Posio (V)

Håkan Svenneling (V)